

Türk Dili-Türk Yurdu :

ALPULLU

PROF. DR. HASAN EREN

1. Yurdumuzun birçok yerinde yaygın olarak kullanılan birtakım yer adları vardır. *Akpınar, Aksu, Aktaş, Aktepe, Alaçam, Aladağ, Alapınar, Alayazı, Alayurt, Altıntaş, Karabağ, Karabayır, Karabel, Karaboğaz, Karaburun, Karakaya, Karaklıla, Karakuyu, Sarıağac, Sarıçam, Sarıdana, Soğukoluk, Soğukpınar, Gökağaç, Gökböl, Göksu, Uzunalan, Uzunkavak, Uzunkuyu, Uzunoba, Uzunyazı* gibi. Bu adların anlamı daha ilk bakışta kolaylıkla anlaşılır.

Buna karşılık, yurdumuzda yalnız bir (veya birkaç) yerde kalmış birtakım adlar da geçer. *Dumlupınar* gibi. *Gemlik* gibi. *İnegöl* gibi. *Edincik* gibi. *Keçiborlu* (ve *Uluborlu*) gibi. *Sökü* gibi. *Yalova* gibi. Bu adların kökeni kolay kolay anlaşılmayacak kadar karışiktır. Bu bakımından bu ve bunlara benzer adlar, köken ve anlam bakımlarından özel olarak tartışılmaya muhtactır.

Bu dizide çıkan bir yazımında, Anadolu'da birkaç yerde geçen *Sökü* adı üzerinde durmuştum.¹ Daha sonra *Keçiborlu* adının yapısına degeinmiştim.² Yeni bir yazımında da *Düden* adının kökenini tartışmıştım.³ Son olarak da bu dizide çıkmak üzere *Gemlik* adı üzerine bir yazı yazdım.

Bu çalışmalara yeni bir katkı olmak üzere bu yazımada da *Alpullu* adının kökenini gözden geçirmek istiyorum.

2. *Alpullu*, yurdumuzun Trakya bölümünde küçük bir kentir. Ancak, bu küçük yerleşme yeri yurt ölçüsünde yaygın bir ün kazanmıştır. *Alpullu* bu ününü 1926 yılında kurulan şeker fabrikasına borçludur.

Alpullu adı ilk bakışta *Arpağı, Ayvalı, Boyalı, Çavuşlu, Çubuklu, Elmalı, Kayalı, Keçili, Soğanlı* gibi adlara benzer. Yer adlarımızda *-lı, -li, -lu, -lü* eklerinin sık sık kullanıldığını görüyoruz. Bu bakımından *Alpullu* adının sonundaki *-lu'nun* da bir ek olduğu kolaylıkla tahmin edilebilirse de, *Alpul'un* ne olduğu anlaşılamaz. *-lu* ekini ayırdıktan sonra geri kalan *Alpul* biçimini *al pul* olarak bölmek kolay değildir. Türkçe *al* sözü yer adlarında

¹ Türk yer adları. *Sökü*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1965, 149-153. s.

² Türk yer adları. *Keçiborlu*. Türkoloji Dergisi IV, 1972, 89-92. s.

³ *Düden*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1978-1979, 17-21. s.

ancak birkaç örnekte geçer. Kastamonu ilinde *Alinek* adlı bir köy vardır. Bu adın *Al inek*'ten geldiği açıklıdır. Buna karşılık Manisa ilinde geçen *Alağaç* adının *Al ağaç*'tan geldiği açık olarak söylemenemez. *Alağaç* adının *Alaağaç* biçiminden geldiği tahmin edilebilir. Nitekim Akyazı'da bu adda bir köy geçtiğini görüyoruz. *Alaağaç*'ta geçen *ala* sözünün yer adlarında yaygın olarak kullanıldığını biliyoruz: *Alaçam* (İçel, Muğla, Samsun, Zonguldak); *Alakeçi* (Çanakkale); *Alakoç* (Ankara); *Alaseki* (Kastamonu); *Alasökü* (Sinop); *Alayaka* (Balıkesir, Denizli), *Alayunt* (Kütahya); *Alayurt* (Denizli, Samsun). Ancak, *pul* sözünün yer adlarında kullanıldığına tanık olamıyoruz. Bu bakımdan 'al pullu' anlamına gelen bir yer adı kolay kolay düşünenlemez.

3. Benim inancıma göre, *Alpullu* adının kökeninde eski bir kişi adı gizlidir: *Alpu* (~*Alpi*).

Alpu (veya *Alpi*) adı bugün Anadolu'da kişi adı olarak kullanılmaz. Ancak, eski kaynaklarda *Alpi* kişi adı olarak sık sık geçer. Bu ad bugün ancak yer adlarında saklanmıştır. Örnek olarak, Zonguldak ilinde *Alpi* adı, *Aşağı Alpi* ve *Yukarı Alpi* olarak geçer.

Yer adlarında kişi adlarının yaygın olarak kullanıldığını biliyoruz: *Bayram* (Kastamonu, Samsun, Sinop, Zonguldak); *Durmuş* (Kastamonu); *Dursun* (Kastamonu); *Satılmış* (Manisa) *Turgut* (Çorum, İzmir, Konya, Muğla, Tekirdağ).

Ödemis adı da kişi adı kökenli bir yer adıdır.

Ancak, yer adı olarak kullanılan kişi adlarının daha çok *-lı*, *-li*, *-lu*, *-lü* ekini aldığına tanık oluyoruz. Birkaç örnek: *Bayramlı* (Bolu, Giresun, Kastamonu, Kayseri, Konya, Samsun); *Durmüşlu* (Gümüşhane); *Dursunlu* (Adana, Hatay); *Turgutlu* (İzmir, Konya, Manisa, Samsun).

İşte bu örneklerle göre, *Alpullu* adının da başlangıçta *Alpulu (<*Al-pu-lu*) olduğu anlaşılıyor. Sonradan *Alpulu adı Anadolu ve Rumeli ağızlarında sık sık gördüğümüz bir *gémination* sonunda *Alpullu* biçimini almıştır.

geminasyon
ses ikilemesi,
ses
kaynaması

Anadolu ve Rumeli ağızlarında buna benzer birçok *gémination* örneğine rastlanır. Yer adlarında da bu ses olayına tanık olarak seçebileceğimiz birtakım örnekler vardır.

1. *Bağcilli* (Aydin). Bu adın *Bağcılı* adının yerel bir biçimi olduğu açıklıdır. Anadolu'da *Bağcılı* adı yanında *Bağcılar* (Zonguldak) biçimi de kullanılır.

2. *Hacilli* (Tekirdağ). Bu ad birçok yerde *Hacılı* (Giresun, Manisa, Ordu, Samsun, Sinop, Tokat) olarak geçer. Yurdumuzda *Hacilar* (Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, Çankırı, İsparta, Kastamonu, Manisa, Muğla) adı da yaygın olarak kullanılır.

3. *Hocalı* (Adana). Bu ad yurdumuzun birçok yerinde *Hocalı* (Antalya, Giresun, İçel, Trabzon) olarak geçer. Anadolu'da *Hocalar* (Afyon, Antalya, Aydın, Bolu, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Zonguldak) biçimi de kullanılır.

4. *Kapullu* (Ankara, Zonguldak), *Aşağı Kapullu* (Zonguldak). Yurdumuzda normal olarak *Kapulu* (Adana) ve *Kapılı* (Kastamonu) biçimleri geçer. *Kapulu* adına karşılık *Kapusuz* (Kastamonu) adı da kullanılır.

5. *Kargilli* (Kütahya). Bu adın normal karşılığı (*Kargılı*) yer adı olarak İçel'de kullanılır.

6. *Köselli* (Denizli). Afyon, Ankara, Giresun, Kastamonu, Ordu, Samsun, Sinop, Trabzon gibi illerde *Köseli* biçimini geçer.

7. *Savcılı* (Aydin). Denizli ilinde bu ad *Savcılı* olarak kullanılır.

8. *Tilkili* (Denizli). Ankara ve Samsun illerinde *Tilkili* biçimini geçer.

9. *Yağcılı* (Kocaeli). Edirne ve Manisa illerinde *Yağcılı* olarak kullanılır. Ankara, Aydin, Balikesir, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Rize, Zonguldak illerinde *Yağcılar* adı yaygın olarak geçer.

10. *Yuvalı* (Kayseri). Bu adın normal karşılığı *Yuvalı*'dır. Bu biçim Hatay, İzmir ve Tekirdağ illerinde geçer.

*Alpulu > *Alpullu gémination*'unu açıklamak için söylediğim bu örnekler son veriyorum. Ancak, son olarak bir örnek daha vermek istiyorum.

Yurdumuzun birçok yerinde *Hallaç* (Antalya) ve *Hallaçlar* (Aydin, Balikesir, Denizli) adlı birtakım köyler vardır. Bu köylerin adlarını ilk bakışta 'hallaç' olarak açıklamak çok kolaydır. *Beşikçi* (Antalya), *Kayıkçı* (Kastamonu, Balikesir), *Kayıkçilar* (Zonguldak), *Pamukçu* (Balikesir) gibi yer adları yanında *Hallaç* ve *Hallaçlar* adlarının kullanılması normaldir. Yalnız, yurdumuzun birçok yerinde *Halaç* (Afyon, Giresun, Niğde, Tokat), *Halaçlar* (Bolu, Kastamonu, Kütahya), *Halaçlı* (Ankara, Giresun, Kastamonu, Tokat, Zonguldak) gibi birtakım adlar da geçer. Bu adların *Kalaç* boyundan kaldığı anlaşılıyor. Bu adın Anadolu'da *Kalaç* (Bolu, Samsun, Sinop), *Kalaçlı* (Kastamonu, Sinop, Tokat) olarak saklandığını da biliyoruz. Bu eski adın *k*->*h*- değişmesi üzerine *Halaç'a* çevrildiği anlaşılıyor. İşte bu *Halaç* adının ilk bakışta *gémination*'a uğradığı ve *Hallaç* biçimini aldığı düşünülebilir. Ancak, *Hallaç* biçiminin oluşmasında *hallaç* sözünün rolünü de göz önünde tutmak gereklidir. Buna göre, *Hallaç* biçiminin oluşmasında daha çok bir halk etimolojisinden söz edilebilir.

Halaç > *Hallaç* örneğini bir yana bırakalım. Yazımın 3. bölümünde sıraladığım örneklerin açık tanıklığını kullanalım. Bu örneklerle göre, *Alpullu* adının *Alpulu biçiminden geldiği açık olarak anlaşılıyor. *Alpulu adı ise *Alpu* (~*Alpi*) kişi adının *-lu* ekiyle yapılmış bir türevidir.

Türkçe *Alpu* (~*Alpi*) kişi adının kökeni özel olarak tartışılmaya değer.¹

¹ W. Barthold, İslâm Ansiklopedisi'nde çıkan *celebi* maddesinde, Max van Berchem'in (özel bir mektubunda) Mezopotamya'da *Artukluların kullandıkları Alpi* adına dikkatini çektiğini bildirmiştir. Barthold, bu adın *Alp* yerine kullandığını eklemiştir. Bundan başka Selçuklu ve Karahanlıların kullandıkları *Çağrı* adının da "muhtemel olarak" Türkçe *cakır* 'doğan' sözcünden geldiğini belirtmiştir. Ona göre, bu adların sonunda geçen *-i* (~ *-i*) bir ektir.